

Henning Mankell

Geschiedenis van een gevallen engel

Vertaald uit het Zweeds door
Clementine Luijten

DE GEUS

Oorspronkelijke titel *Minnet av en smutsig ängel*, verschenen bij
Leopard Förlag, Stockholm
Oorspronkelijke tekst © Henning Mankell, 2011
Published by agreement with Leopard Förlag, Stockholm, and
Leonhardt & Høier Literary Agency A/S, Copenhagen
Nederlandse vertaling © Clementine Luijten en De Geus BV, Breda 2011
Omslagontwerp Berry van Gerwen
Omslagillustratie © Ilona Wellmann/Trevillion Images
ISBN 978 90 445 2038 5
NUR 302

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Geus BV, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland. Telefoon: 076 522 8151.
Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

I

Het is 1904. In de junimaand. Een verstikkend hete, tropische dageraad.

Hier en in dat ver verwijderde nu rust een stoomschip varend onder Zweedse vlag roerloos op de zachte deining. Aan boord bevinden zich eenendertig bemanningsleden. Een van hen is een vrouw. Ze heet Hanna Lundmark, geboren Renström, en werkt aan boord als kokkin.

Aanvankelijk waren ze met tweeëndertig personen, die de reis naar Australië zouden maken met Zweeds kwaliteitshout en planken voor de vloeren van saloons en woonkamers van rijke schapenfarmers.

Een van de bemanningsleden is zojuist overleden. Hij was stuurman en bovendien getrouwd met Hanna.

Hij was jong en levenslustig. Tegen de orders van kapitein Svartman in ging hij op een dag aan land toen ze kolen bunkerden in een woestijnhaven ten zuiden van Suez. Hij raakte besmet met een van de dodelijke koortsen die altijd een bedreiging vormen aan Afrikaanse kusten.

Toen hij beseftte dat hij zou sterven begon hij te brullen van angst.

Van degenen die aan zijn doodsbed stonden, kapitein Svartman en timmerman Halvorsen, hoorde niemand hem een laatste woord spreken. Zelfs tegen Hanna, die slechts na een huwelijk van een maand weduwe zou worden, zei hij niets. Hij stierf schreeuwend en – vlak voor het einde – kermend van angst.

Hij heette Lars Johan Jakob Antonius Lundmark. Hanna rouwt in gedachten nog steeds om hem, murw geslagen door wat er is gebeurd.

Tijdens de dageraad op de dag na zijn dood. Het schip ligt stil. Het is bijgedraaid vanwege de zeebegravenis die zo meteen plaatsvindt. Kapitein Svartman wil niet wachten. Er is geen ijs aan boord om het lijk te koelen.

Hanna staat op de achterplecht met een afvalemmer in haar hand. Ze is klein, met een hoge borst, en heeft vriendelijke ogen. Het bruine haar in een strakke knot in de nek.

Ze is niet mooi, maar op een bijzondere manier straalt ze een volstrekke waarachtigheid uit.

Hier en nu. Hier bevindt ze zich. Op zee, aan boord van een stoomschip met dubbele schoorstenen. Beladen met hout, onderweg naar Australië. Thuishaven: Sundsvall.

Het schip heet Lovisa. Het is op de Finnboda-werf in Stockholm gebouwd. Maar zijn thuishavens lagen altijd aan de Norrlandse kust.

Eerst was het in het bezit van een rederij in Gävle, die na teleurstellende speculaties over de kop ging. Toen werd het naar Sundsvall verkocht. In Gävle heette het Matilda, naar de vrouw van de reder die met onhandige vingers Chopin speelt. Nu is het Lovisa gedoopt, naar de jongste dochter van de nieuwe reder.

Een van de mede-eigenaren heet Forsman. Hij heeft ervoor gezorgd dat Hanna Lundmark werk kreeg aan boord. Hoewel er ook bij Forsman thuis een piano staat, is er niemand die erop speelt. Maar hij pleegt naar de pianostemmer te luisteren die regelmatig langskomt.

En nu is stuurman Lars Johan Jakob Antonius Lundmark

overleden aan een vreselijke koorts.

Het is alsof de deining gestold is. Het schip ligt onbeweeglijk, alsof het de adem inhoudt.

Precies zo stel ik me de dood voor, denkt Hanna ineens bij zichzelf. Een plotselinge stilte, onverwacht, die uit het niets komt. De dood is als de wind. Een snelle verplaatsing naar lijzijde.

De lijzijde van de dood. En dan niets meer.

2

Op dat moment wordt Hanna overvallen door een herinnering. Hij komt uit het niets.

Haar vader verschijnt voor haar geestesoog; zijn stem, die tegen het einde van zijn leven als een fluistering was. Het was alsof hij van haar verlangde dat ze zijn woorden zou bewaren als een kostbaar geheim.

Een armoedige engel. Dat is wat je bent.

Dat zei hij tegen haar vlak voor hij stierf. Het was alsof hij haar een geschenk probeerde te geven, hoewel – of misschien juist omdat hij amper iets bezat.

Hanna Renström, jij, mijn dochter, bent een engel, een armoedige engel, maar evengoed een engel.

Wat herinnert ze zich eigenlijk? Wat waren zijn woorden? Noemde hij haar *armoedig* of *armzalig*? Liet hij het aan haar om te kiezen, zelf te beslissen? Nu ze zich het moment weer voor de geest haalt, denkt ze dat hij haar een *armoedige engel* noemde.

De herinnering is vaag, verbleekt. Ze is zo ver bij haar

vader en zijn dood vandaan. Daar en toen, een eenzaam huis aan het bruine, koude water van de rivier Ljungan in het stille binnenland van Norrland. Daar overleed hij, in elkaar gekrompen van de pijn op de uittrekbank in een keuken die amper warm te krijgen was.

Hij stierf omgeven door kou, denkt ze. De kou was streng in januari 1899, toen hij ophield met ademen.

Er is meer dan vijf jaar verstreken, het is nu juni 1904.

De herinnering aan haar vader en de woorden over de engel verdwijnen net zo snel als ze zijn gekomen. In een paar seconden is ze terug in het heden.

Ze weet dat je de opmerkelijkste reizen altijd in je innerlijk maakt, waar tijd noch ruimte bestaat.

Misschien wilde het beeld uit haar herinnering haar helpen? Wierp het haar een touw toe, zodat ze over de muur van het gevoelloos makende verdriet kon klimmen?

Maar ze kan niet vluchten. Het schip is veranderd in een onneembare vesting.

Ze kan niet ontsnappen. Haar man is echt dood.

De dood: als een klauw. Die weigert te roesten en zijn greep te laten verslappen.

3

De druk in de stoomketels is verlaagd. De zuigers onbeweeglijk, de machine in rust. Hanna staat aan de reling met de afvallemmer in haar hand. Ze gaat hem legen boven de spiegel. De scheepsjongen wilde hem van haar overnemen toen ze de kombuis uit liep. Maar ze hield de emmer stevig

vast, wilde hem niet uit handen geven. Ook al gaat ze vandaag zien dat haar man begraven wordt in de diepte van de zee, ingenaaid in zeildoek, ze wil haar plicht niet verzaken.

Als ze opkijkt van de emmer vol eierschalen is het alsof de hitte haar in het gezicht krabt. Ergens in de nevel aan stuurboord ligt Afrika. Hoewel ze nog geen spoortje land kan ontwaren, meent ze het te kunnen ruiken.

Hij die nu dood is, heeft haar erover verteld. Over de dampende, bijna bijtende geur van verrotting die overal in de tropen hangt.

Hij had al meerdere reizen gemaakt, naar verschillende bestemmingen. Hij had er het nodige van opgestoken. Maar niet het belangrijkste: te overleven.

Deze reis zou hij niet voltooiën. Hij overleed op 24-jarige leeftijd.

Het is net of hij haar heeft willen waarschuwen, denkt Hanna. Maar ze weet niet waarvoor. En nu is hij dood.

De dode zal het antwoord altijd schuldig moeten blijven.

Geluidloos verschijnt er iemand aan haar zijde. De beste vriend van haar man aan boord, de Noorse timmerman Halvorsen. Of hij een voornaam heeft, weet ze niet, hoewel ze al meer dan twee maanden samen op het schip zitten. Hij is en blijft Halvorsen, een ernstige man van wie wordt beweerd dat hij telkens bij thuiskomst in Brönnöysund na een paar jaar op zee op zijn knieën valt en bekeerd wordt, en vervolgens weer aanmonstert als zijn geloof hem niet langer draagt.

Hij heeft grote handen, maar zijn gezicht is week, bijna vrouwelijk. De baardstoppels lijken erop gekalkt door iemand die hem een hak heeft willen zetten.

‘Ik begreep dat er iets is wat je wilt vragen’, zegt hij.

Zijn stem zingt. Het klinkt alsof hij neuriet terwijl hij praat.

‘De diepte’, zegt Hanna. ‘Waar komt Lundmarks graf te liggen?’

Halvorsen schudt aarzelend zijn hoofd. Ineens lijkt hij op een onrustige vogel die wil opstijgen.

Zwijgend loopt hij van haar weg. Maar ze weet dat hij het antwoord zal vinden dat ze zoekt.

Op welke diepte komt het graf te liggen? Is er een bodem waar haar man in het dichtgeregen zeildoek zal rusten? Of is daar niets, een zeediepte die gewoon doorgaat tot in alle oneindigheid?

Ze leegt de emmer met eierschalen, ziet de witte vogels een duikvlucht naar het water maken om de buit te vangen, en veegt het zweet van haar voorhoofd met de handdoek die ze aan haar schort heeft geknoopt.

Dan kan ze zich niet meer inhouden. Ze schreeuwt het uit.

Een paar vogels die rusten op de stijgwinden in afwachting van een nieuwe afvalemmer die geleegd wordt, geven een ruk aan hun vleugels en trekken zich snel terug uit de jammerklacht die als hagel op hen neerdaalt.

De scheepsjongen Lars kijkt geschrokken door de deur van de kombuis naar buiten. Hij houdt een gekneusd ei in zijn hand en kijkt stilletjes naar haar; hij weet zich geen raad met de dood.

De schreeuw is door meerdere mensen aan boord gehoord. Twee bezwete matrozen met ontbloot bovenlijf staan te gluren naast de kombuis, waar een van de grote touwtrossen ligt, opgerold als een reuzenslang.

Hanna schudt enkel haar hoofd, ze verbijst zich en gaat

met de lege emmer de kombuis in. Nee, ze zal niet over de reling klimmen. Haar hele leven lang heeft ze altijd alles verdragen en dat zal ze blijven doen.

De hitte in de kombuis slaat haar tegemoet. Achter het fornuis staan is leven als de vuren diep beneden in de machinekamer – dat weet ze, al is ze er nooit geweest. Vrouwen in de buurt van stoomketels en vuurtorens brengen tegenspoed.

Oudere zeelieden zien vrouwen aan boord sowieso als onheil. Dat brengt ongeluk. En strijd en jaloezie onder de mannen. Toen reder Forsman wilde dat Hanna zou meevaren ging kapitein Svartman daarmee akkoord. De kapitein laat zich niet veel aan bijgeloof gelegen liggen.

Hanna pakt een ei en breekt het boven de koekenpan, gooit de schaal in de emmer. Dertig levende zeelui moeten hun ontbijt krijgen. Ze probeert alleen aan de eieren te denken, niet aan de begrafenis die wacht. Ze is aan boord als kokkin, daar is niets aan veranderd door de dood van haar man.

Het is zoals het is: zij leeft. En Lundmark is dood.

4

Vlak daarna komt Halvorsen terug en vraagt haar mee te komen. Kapitein Svartman wacht.

‘We gaan de diepte loden’, zegt Halvorsen. ‘Als onze touwen en lijnen niet lang genoeg zijn, kiest de kapitein een andere plek.’

Ze bakt de vier eieren af die ze in de pan heeft liggen en loopt dan met hem mee. Ze wankelt door een plotse duize-

ling. Maar ze valt niet, weet zichzelf staande te houden.

Kapitein Svartman stamt uit een lang en ononderbroken zeemansgeslacht, dat weet ze. Hij is zestig jaar, een oude man. Hij mist het laatste kootje van de pink van zijn linkerhand. Niemand weet of dat aangeboren is of veroorzaakt door een ongeval.

Bij twee gelegenheden is hij met een zeilschip naar de kelder gegaan. De ene keer is hij samen met de bemanning gered, de andere keer was hij alleen in gezelschap van de scheepshond die, nadat hij in veiligheid was gebracht, in het zand ging liggen en stierf.

Hanna's overleden man zei haar een keer dat kapitein Svartman eigenlijk ook was gestorven, samen met de scheepshond. Na de catastrofe bleef de kapitein jaren aan de wal. Wat hij toen deed weet niemand. Het gerucht gaat dat hij een tijdje spoorwegarbeider is geweest en tot de voorhoede behoorde die er door de staatsspoorwegen opuit werd gestuurd om de Inlandsbana – de spoorlijn door het binnenland – uit te zetten, waar ze in de Zweedse Rijksdag nu nog over kibbelen.

Toen keerde Svartman terug naar zee, dit keer als kapitein op een stoomschip. Hij was een van de weinigen die de zee niet vaarwel zei toen de zeilschepen begonnen te verdwijnen, maar ervoor koos mee te gaan met de nieuwe tijd.

Niemand heeft hij echter ooit verteld over de jaren dat hij aan de wal was, wat hij deed, wat hij dacht, zelfs niet waar hij woonde.

Hij spreekt zelden onnodig, hij gelooft net zomin dat mensen kunnen luisteren als dat de zee te vertrouwen is. Hij heeft lavendelkleurige potplanten in zijn hut, die niemand anders water mag geven.